

З ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ

МАЛА ЗАГОРІВКА

Мала Загорівка як поселення виникла на річці Загорівка десь, мабуть, на початку другої половини 17 століття. Бо якби раніше, то вона обов'язково була б у переписній книзі, де значились населені пункти, жителі яких присягли на вірність російському царю. Не зустрічається Мала Загорівка ні в списках поселень, відданих Богданом Хмельницьким приватним особам, ні в інших документах аж до 1660 року.

Першими поселенцями на річці Загорівці, мабуть, були поляки (прізвища Куровський, Пшеничний польського походження). Не виключено також, що на вільній, не зайнятій землі («пустовавшей») поблизу річки Загорівки поселилась невелика група переселенців з Борзни, оскільки ця земля належала Борзнянській місцевій управі.

Спочатку Мала Загорівка називалась Загорівкою Сиволозькою. Про це свідчить царська грамота 1660 року, згідно з якою до Красноостровського монастиря прикріплювались села Салтикова Дівиця, Стольне, Волосковці, Степанівна на Десні, Загорівка Сиволозька і два млини на річці Загорівка (О. М. Лазаревский «Описание, старой Малороссии» т. 2).

Назву Загорівка Сиволозька поселення одержало лише для того, щоб відрізнити його від Загорівки Великої, яка в той час називалась просто Загорівкою (теж від назви річки).

Деякий час Мала Загорівка та Сиволож належали Ніжинській артилерії. При гетьману Івану Самойловичу Мала Загорівка переходить до осавула Генеральної артилерії Степана Соломахи. Після його смерті Мазепа віддав Малу Загорівку Василю Кочубею, а потім полковнику Петру Кожуховському, від якого вона перейшла його сину Юрію, а після нього — другому сину Степану (коли Юрій Кожуховський та Мазепа пішли з України).

А далі гетьман Апостол віддає Малу Загорівку майору інженерного полку Михайлу Баніну. Згодом частина села була віддана генералу Войсбаху. Потім ця частина перейшла у володіння Стрешенцева. Збереглась скарга малозагорівських козаків гетьману Скоропадському (1710 рік) на Степана Кожуховського, який, порушуючи закон, карав козаків киями і садовив у холодну.

Є свідчення, що в 1770 році у Малій Загорівці налічувалось 23 козацьких і 9 селянських (мужицьких) дворів. Ріст села особливо посилюється після скасування кріпосного права (1861 р.). На кінець 19 століття у Малій Загорівці було вже до 150 дворів. Ділилось воно на окремі частини: Городок, Лиманівка, Пшонівка, Плющівка, Гора, Брузкалівка.

Серед села стояла церква, вона побудована в кінці 18 століття на кошти пана Бобиря, який проживав у Малій Загорівці. А десь у 1910—1912 роках у селі збудували і школу (до речі, на кошти нащадків Бобиря).

ПАНСЬКІ ЕКОНОМІЇ

На Горі знаходилась економія, яка належала пану Амосову. Подібних економій по всій Україні у нього було 17. А сам він проживав у Харкові.

Амосов згодом продає Гору односельчанину Брязкалу, а будівлі перевозить за 4—5 кілометрів від села. Нині це місце називається Винникове. Тут Амосов організував, говорячи по-сучасному, меліоративні роботи: Винникове поглибили (землю вивозили підводами), прокопали каналу і з'єднали його з озерами та загорівським ставком. Крім того, Амосов зводить будівлі: маєток, гуртожиток для робітників, кузню, лазню. До речі, ці приміщення збереглися до 1938 року, і я вже їх пам'ятаю особисто. Ріс тут і чудовий сад.

Біля урочища «Шацьке» була друга економія, якою володів Горбач (за всіма даними родом із Борзни).

Обидві економії розташовувались у дуже красивому місці — біля озер, які мали площу близько 200 гектарів. Тут водилося багато риби, всякої птиці: чайки, болотні бугаї, крячки, дикі гуси. Різноманітний був і рослинний світ, багатьох представників якого нині вже немає.

Економія Горбача була значно біднішою: один будинок обкладений цеглою, один сарай, погріб і колодязь.

ПРИЇЗД ПАНА АМОСОВА

Амосов мав орендатора-поляка на прізвище Карнажицький, який і вів усе господарство. Сам же Амосов приїжджав у свою економію раз на рік, як правило, влітку. За розповідями мого батька, Амосов повідомляв про свій приїзд за два-три дні наперед. Протягом цих днів всі в економії готувались до зустрічі пана, навіть прибирались у новий одяг. Зустрічав Амосова на залізничній станції у Плисках сам орендатор (з каретою). Прямо звідти пан їхав на поля, де працювали люди, цікавився їх життям. Окремих, наприклад, питав, чому на них брудний чи подертий одяг. Дізнавшись, що у цих селян іншого просто нема, тут же давав гроші на новий одяг.

Або такий випадок: помічає Амосов, що косар погано косить.

— Чому так? — запитує косаря.

— Погана коса, — відповідає той.

Тоді Амосов дає гроші на нову хорошу косу. Якщо і після цього косар «партачить», то пан дає вказівку орендарю не приймати такого працівника на роботу. Подібні вимоги до своїх селян були і в мало-загорівського пана Бобира.

ВІД СТОЛИПІНА ДО НЕПУ

Жили наші предки-односельчани по-різному. Хто не лінився і не любив довго спати, у того був хліб і до хліба. Та все ж бідних селян було більше: у того сім'я велика (малих дітей багато), тому просто не пощастило і т. д. Словом, як і тепер: кому щастить в житті, а кому й не дуже.

Під час століпінської реформи (після подій 1905 року), коли селянам дозволили виходити на свої землі (відруби), з'явилися будівлі (нові поселення) прямо серед поля. Подібне поселення у нас виникло між економією Амосова і Малою Загорівкою. Поселенці були здебільшого з Прохорів, тому й називались «прохорці». Це були люди працюючі, заможні, мали свій млин. А взагалі у нашому селі було до десяти вітряних млинів (вітряків).

Вийшли на свої землі і сім'ї Шостаків (біля хутора Касьянів, урочище «Стадниця»).

Революцію 1917 року селяни спочатку навіть не дуже й відчували. Зате пани вже давно відчували недобре для них. А тому ще перед революцією почали продавати землю та свої маєтності. Коли ж грянула революція, панство виїхало хто куди. І почали селяни розтягувати багатство панів та економів. Навесні 1918 року прийшли німці, а з ни-

ми повернулись і старі господарі, стали повертати назад забране селянами. Потім знову прийшли червоні... Крім того, у 1918—1922 роках діяли банди, грабували селян.

Одне слово, життя було не з кращих.

Нарешті трохи наче уляглось. Селянським сім'ям стали давати землю: по десятині на кожного члена сім'ї. Почався неп. Селянин став на ноги. Працював на своїй землі, виробляв продукцію, продавав державі і собі мав. Держава ж у свою чергу постачала селянинові вози на залізному ходу, кінні молотарки, віялки, культиватори, цементні кільця для колодязів та багато іншого необхідного для села інвентаря. Коротше, селянин ставав господарем на ділі, а не на словах (як тепер).

ЯК ВИНИКЛО ЧЕРВОНЕ ОЗЕРО

У 1924 році, під час непу, було дозволено вихід із села. А старі люди знають, як тоді в селі тісно жили: солом'яні стріхи одна в одну. Не дай Бог якого нещастя, то вигорали цілі вулиці і кутки. Ті з мало-загорівців, кому за 80, мабуть, пам'ятають, як через необережне поводження з вогнем однієї жінки, що жарила у печі сало, вигорів цілий куток нашого села.

Так от, селяни виходили на свої землі із села цілком добровільно і навіть з радістю. Було виділено два місця, куди можна виходити і будуватись. Перше місце — урочище Чернешина біля Дручі, де колись були водяні млини (за 4 кілометри на південь від Малої Загорівки коло лісу). Друге місце — поблизу озер (за 5 кілометрів від центру Малої Загорівки на захід, якраз біля економії Амосова). Обидва місця були дані на вибір: куди хочете, туди й переселяйтесь. Люди вибрали друге, поблизу озер. А від першого (Чернешина) відмовились ніби тому, що там багато вужів і гадюк.

Серед перших переселенців «на озера» були Микола Степанович Куровський (мій батько), Прохор Маслак, Семен Силович Бубнов, Гнат Мусійович Дем'яненко, Давид Семенович Пшеничний.

Щодо назви поселення було кілька пропозицій. Серед них і Червоне Озеро. На ньому й зупинились. Чому саме? Як я вже згадував, озера, куди прийшли новосели, займали площу десь 200 гектарів. Східні береги Озер були пісчаними. Так от, якщо дивитись на протилежний берег із заходу, особливо коли сходить сонце, то східний піщаний берег здавався червоним.

Звідси й назва. Нині на цьому березі відкрили кар'єр, де колгосп бере пісок для будівельних робіт. Нове село розбудувалось (і що характерно, в одному напрямку, бо кожен хотів, щоб у кінці городу був берег), люди стали жити заможнo, мали свою землю. Мій батько, наприклад, купив вітряк, придбав реманент і ґрунтообробну техніку (ясна річ, на кінній тязі), мав корову, свиней, кобилу (кличка «Іскра»). Були в батька ручна віялка, олійниця, обробляв він 10 десятин землі (бо сім'я складалась з 10 душ). Ось так жили практично всі, хто переселився з Малої Загорівки в Червоне Озеро, ближче до землі. І все було б добре.

КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ

Та в 1929—1930 роках почалась колективізація. Майже всі червоноозерці пішли в колективне господарство одночасно. Десь близько 10 дворів вступили до колгоспу пізніше. І лише три двори навідріз відмовились. їх швиденько записали в «куркулі», все усупільнили, тобто забрали в колгосп, а сім'ї розігнали: кого — на Соловки, кого — до Сибіру, кого — в інші краї. Одне слово, розметала людей зла доля по

всьому білому світу. А були ж то сім'ї працювита, порядні, чесні, дру- жні, авторитетні — справжні господарі землі, за якими тепер плачемо.

Мені здається, що якби не заганяли людей у колгоспи, то село жи- ло б набагато краще. Не виїжджали б діти у місто за тридев'ять зе- мель, а продовжували б хліборобські традиції свого роду на бітьківсь- кій землі.

Недарма ж наші предки говорили: гуртове — чортове. А це зна- чить фактично нічисте. А раз так, можна розтягувати, красти, працюва- ти поменше, вимагаючи, щоб бригадир записав побільше. Це й тепер у колгоспах робиться. Вважаю великою історичною помилкою те, що на- сильно селян загнали у колективні господарства.

Та повернемось до мого Червоного Озера. Отже, колективізація. Успіли селяни (примусово, звичайно) майже-все своє нажити за 4—5 років непу добро, та й стали думати як же назвати артіль (кол- госп). Подумали й назвали іменем П. Маркітана — тодішнього секре- таря Чернігівського обкому партії.

У колгоспній історії села були й світлі сторінки (хоч і небагато). Так, наприклад, почали у Червоному Озері будувати школу. А поки що діти навчалися у хаті С. С. Бубнова. І навчав їх дуже гарний учитель Тупотілов.

Згодом докопалися, що він син священика, звільнили з роботи і забрали невідомо куди. Назавжди.

Будувались контора, дитячі ясла, колбуди, комора. Правда, матері- ал на будівництво брали з хат «розкуркулених» (хто не пішов у кол- госп і був вигнаний з рідних осель).

Зачепив Червоне Озеро і голодомор 1933 року. Правда, він був по- рівняно не такий страшний, як в інших місцях України.

Але все-таки один трагічний випадок стався: померла від голоду мати багатодітної сім'ї (дітей потім віддали у дитячий будинок).

Слід сказати, що урожай в 1933 році (голод виник у першій поло- вині року) був добрим. Непогано родило і в наступні роки. На зароб- лений трудовень давали по 2—3 кілограми хліба. Колгоспники трохи зажили, повеселіли. Посадили сад біля колгоспного двору, а в саду збудували дитячий садок.

Першими головами колгоспу були Павло Степанович Куровський, Микита Павлович Бурдюг, Антон Григорович Байбарак. Всі вони ли- шили по собі добру пам'ять як справжні господарі, умілі, чесні керів- ники. П'ятеро дітей було у М. П. Бурдюга. Сім'я жила в старій тісній хаті. Дружина не раз нагадувала йому, щоб збудував нову, просторні- шу, адже все-таки голова колгоспу, є можливість. Микита Павлович рішуче відповів: «Поки я голова, з колгоспу нічого не візьму і хати бу- дувати не буду, бо соромно, що люди скажуть». До речі, дружина йо- го, Парасковія Семенівна ще жива (під 90 їй), тож може підтвердити цей факт. Платили головам середній місячний заробіток рільника — 45 трудовнів. Автомашин і тракторів не було, землю обробляли кінь- ми та волами.

Вручну сіяли зернові, копали цукрові буряки. У гарячу жнивну пору основним знаряддям праці був серп у жіночих руках.

А от овес косили косами чоловіки. Жінки в'язали снопи і склада- ли їх у копи (одна копа — 60 снопів). Молотили кінною молотаркою, або вручну ціпами.

Пізніше утворили МТС (машинно-тракторні станції). Одна така станція діяла на кілька сіл. Наш колгосп обслуговувала Плисківська МТС. Приїде, було, трактор, попрацює кілька днів на оранці, а кол- госп платить трактористу і грошима, і натурою (здебільшого зерном).

ЯК КУПУВАЛИ ПЕРШУ АВТОМАШИНУ

Десь у 1938—1939 запропонували колгоспу вантажний автомобіль — «полупорку». Колгоспники вирішили придбати цей автомобіль. Тоді, до речі, без рішення загальних зборів голова колгоспу не мав права навіть бичка чи центнер зерна продати або щось купити, не говорячи вже про техніку.

Як же купували автомашину? Порахували всі колгоспні гроші — не вистачає. Тоді вирішили додати натурою: зібрали з кожного двору по дві-три голови птиці (хто дав курей, хто качок чи гусей). Повантажили всю цю живність на дві підводи і повезли в Бахмач (були ми тоді Бахмацького району). А звідти вже пригнали «полупорку». Водія свого не було, тому найняли з Касьянова Олександра Федоровича Ляшиченка. Він і став водієм нашої першої автомашини. До речі, Олександр Федорович і зараз живе у Касьянові, дай йому Боже здоров'я.

Дуже берегли колгоспники свій автомобіль. За бензином у Бахмач (а це понад 50 кілометрів від Червоного Озера) їздили підводою: привозили дві-три бочки. Згодом колгосп підготував і своїх водіїв.

На першій автомашині працювали Григорій Ігнатович Дем'яненко, Григорій Йовгенович Ярош, а перед самою війною — Іван Давидович Пшеничний. З початком війни мобілізували нашого автомобіля разом з водієм на фронт.

